

ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

СЕВОСТ'ЯНОВ Віталій

спірант,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0002-1300-1526>

Мета статті полягає у розкритті засад оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства.

Окреслено склад засад оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства, до яких включено особливості об'єкта оцінювання, вимоги до оцінювання, користувачів результатів оцінювання, напрями використання результатів оцінювання. Надано розуміння системи економічної безпеки підприємства та потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Визначено склад особливостей потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання, та розкрито зміст кожної з них. Запропоновано склад вимог до оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства, та описано зміст кожної з них. Окреслено користувачів результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства, й для кожного з таких користувачів показано джерела його зацікавленості у результатах оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Визначено можливі напрями використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства, і такі напрями розглянуто за кожним з визначених користувачів результатів такого оцінювання.

***Ключові слова:** підприємство, система економічної безпеки, потенціал, особливості об'єкта оцінювання, вимоги до оцінювання, користувачі, напрями використання.*

PRINCIPLES FOR ASSESSING THE POTENTIAL OF AN ENTERPRISE'S ECONOMIC SECURITY SYSTEM

SEVOSTIANOV Vitalii

East-Ukrainian Volodimir Dahl National University

The purpose of the article is to reveal the framework for assessing the potential of an enterprise's economic security system.

The content of the framework for assessing the potential of an enterprise's economic security system is outlined, which includes the characteristics of the assessment object, requirements for assessment, users of assessment results, and directions for using such results. An understanding of the enterprise's economic security system and its potential are provided. The characteristics of the economic security system's potential as an assessment object are defined, and the content of each of these characteristics is disclosed. The article proposes requirements for assessing the potential of the economic security system of the enterprise and describes the content of each proposed requirement. The users of the assessment results for the economic security system's potential are identified. The sources of their interest in the assessment results are demonstrated for each user. Possible directions for using results of the assessment of the enterprise's economic security system's potential are determined and they are considered for each identified user of such results.

***Keywords:** enterprise, economic security system, potential, characteristics of the assessment object, assessment requirements, users, directions of application.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Поняття економічної безпеки останніми роками залишається важливим для досліджень на макро-, мезо- та мікрорівні. Повномасштабна війна проти України тільки посилила актуальність проблематики економічної безпеки як на рівні національної економіки, так і на рівні окремого підприємства як самостійного економічного агента. Очевидно, що економічна безпека підприємства є складовою економічної безпеки систем більш високого рівня — регіону та держави. Послаблення економічної безпеки значної кількості підприємств матиме негативні наслідки для державного бюджету, добробуту та працевлаштування певної кількості населення, створюватиме соціальну нестабільність, тому питання забезпечення економічної безпеки підприємств є цікавими не тільки безпосередньо для стейкхолдерів таких підприємств, але й для значно ширшого кола учасників.

Стан економічної безпеки підприємства не виникає сам по собі, а є наслідком цілеспрямованих дій певного суб'єкта управління. У найбільш загальному випадку таким суб'єктом є система економічної безпеки підприємства. Дієвість такої системи та її результативність залежать від значної кількості чинників та ресурсів, одним з найбільш важливих та комплексних серед яких є потенціал відповідної системи. Отже, дослідження, оцінювання та зміцнення потенціалу системи економічної безпеки підприємства представляють інтерес як з наукової, так і з практичної точки зору. А першим кроком до такого оцінювання є формування засад оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Поняття потенціалу є широко вживаним у економічних дослідженнях мікрорівня. Розглядають як потенціал підприємства в цілому [1–7], так і окремі види потенціалу підприємства: економічний [8,9], фінансовий [10,11], інноваційний [12,13], стратегічний [14,15], виробничий [16,17] тощо. Поняття потенціалу розглядається не тільки щодо підприємства в цілому, але й щодо системи управління підприємством [18,19], що є свідченням розповсюдження поняття потенціалу не тільки на рівні підприємства в цілому, але й на рівні окремих його елементів, зокрема систем у складі підприємства.

Традиційно визнається, що система економічної безпеки підприємства відіграє ключову роль у забезпеченні такої безпеки. Існують різні підходи щодо трактування змісту самої системи. Так, систему економічної безпеки підприємства розглядають у такий спосіб:

- структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм у майбутньому [20];
- комплекс заходів — організаційно-управлінських, технологічних, технічних профілактичних і маркетингових — спрямованих на реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз або взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання та спрямовані на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави [21];
- комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз [22];
- комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві [23].

Зрозуміло, що система економічної безпеки підприємства має свій потенціал, який напряду впливатиме на дієвість такої системи, її результативність у забезпеченні економічної безпеки підприємства від негативного впливу ризиків та загроз. Попри очевидну важливість потенціалу системи економічної безпеки підприємства, таке поняття поки що не отримало необхідного висвітлення та дослідження у сучасних наукових роботах.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є викладення засад оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Оперування поняттям потенціалу системи економічної безпеки підприємства потребує уточнення його змісту. На основі розуміння потенціалу підприємства [1–7], розуміння економічного потенціалу підприємства [8–9], розуміння системи економічної безпеки підприємства [20–23] потенціал системи економічної безпеки підприємства запропоновано розуміти як сукупність ресурсів та можливостей підприємства, що можуть бути використані у системі економічної безпеки підприємства з метою реалізації необхідних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства, його захист від актуалізації загроз та ризиків, захист інтересів підприємства. Формування такого потенціалу, управління ним мають, перш за все, спиратися на результати його оцінювання як відправну точку будь-яких управлінських рішень. А для оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства необхідною є формалізація засад такого оцінювання. Відповідні засади запропоновано на рис. 1.

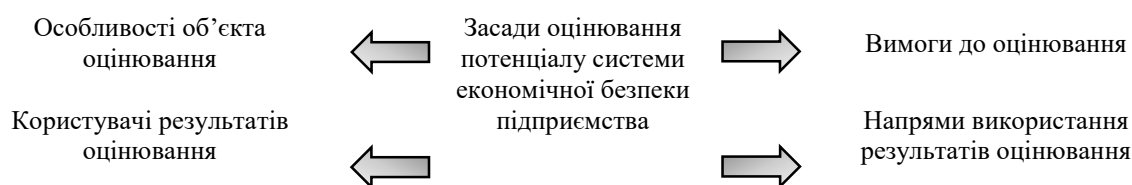

Рис. 1. Засади оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства (запропоновано автором)

Оцінювання будь-якого об'єкту (під об'єктом оцінювання може розглядатися явище, процес, система, характеристика, об'єкт тощо) має починатися з визначення особливостей об'єкта оцінки. Уточнення таких особливостей є важливим для подальшого правильного вибору використовуваних інструментів оцінювання, інтерпретації отриманих результатів тощо. Наступним є встановлення вимог для оцінки як базових характеристик, яким задалегідь має відповідати процес оцінювання, результати оцінювання, здійснювані процедури та використовувані інструменти оцінювання.

Необов'язковим, але корисним для практичної цінності оцінювання є уточнення користувачів його результатів та напрямів використання отриманої оцінної інформації. Для загальних об'єктів оцінювання

уточнення користувачів та напрямів використання не є необхідним через широке коло таких користувачів. Але щодо специфічних об'єктів оцінювання конкретизація користувачів інформації та напрямів її використання дозволить зробити оцінювальну процедуру більш цілеспрямованою та корисною.

Щодо оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства слід зазначити, що він є доволі складним об'єктом для оцінювання, перш за все, завдяки своїм особливостям, які представлені на рис. 2.

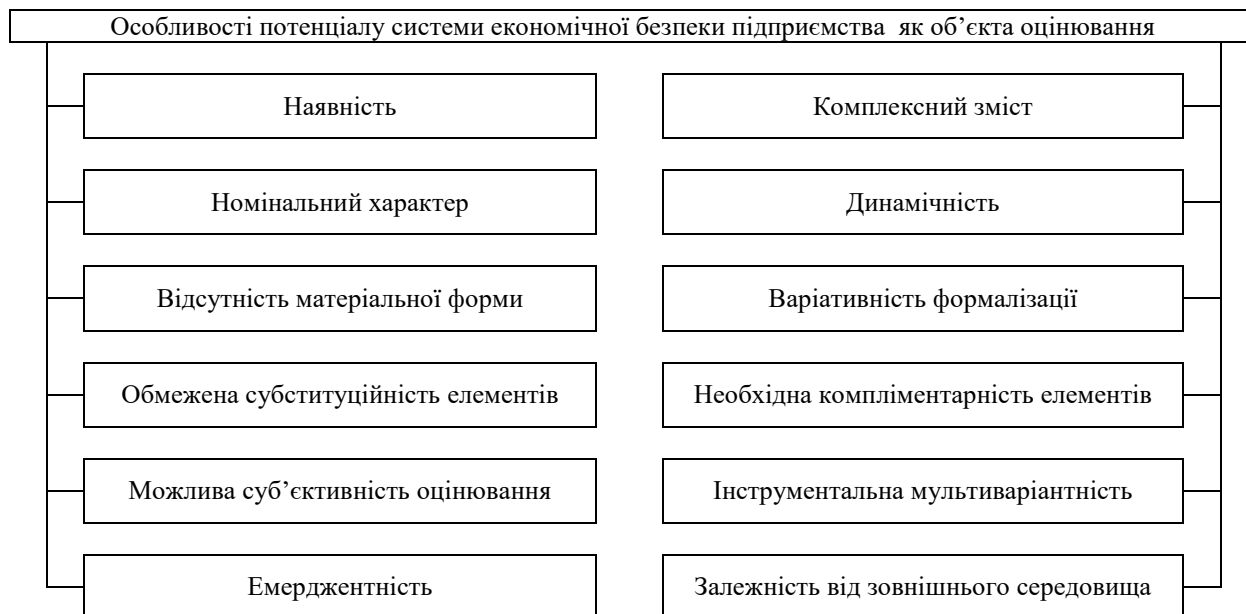

Рис. 2. Особливості потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання (сформовано автором шляхом узагальнення та доповнення [1–7])

Особливості потенціалу системи економічної безпеки підприємства є похідними від особливостей потенціалу підприємства в цілому та потенціалу як економічної категорії. У такій ситуації поняття «потенціал» в економіці та «потенціал підприємства» є родовими поняттями щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства, і потенціал відповідної системи може мати якісь свої специфічні властивості, але при цьому буде також мати всі загальні риси родових понять.

Враховання особливостей потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання є конче необхідним під час проведення відповідного оцінювання та інтерпретації отриманих результатів. Першою такою особливістю є наявність відповідного потенціалу. Таке питання не є надто теоретизованим, адже здійснювати оцінювання можна тільки щодо тих об'єктів, щодо яких визнана їхня наявність та існування. Якщо потенціал системи економічної безпеки підприємства запропоновано розуміти в контексті наявних у підприємства ресурсів та можливостей, то будь-яке працююче підприємство має певні ресурси та можливості. Отже, для такого підприємства потенціал системи економічної безпеки підприємства буде існувати — інша річ, що рівень такого потенціалу може значно варіювати. Але такий потенціал існує, що створює можливість для його оцінювання.

Потенціал системи економічної безпеки підприємства, як впливає з його трактування, має комплексний зміст, він включає ресурси різної природи, з різними властивостями. Тобто як об'єкт управління та формування потенціал системи економічної безпеки підприємства є неоднорідним, негомогенним. Це, з одного боку, ускладнює розуміння такого потенціалу та управління ним. Але, з іншого боку, така негомогенність створює можливості здобуття додаткових результатів за рахунок вдалого комбінування ресурсів та можливостей підприємства у забезпеченні його економічної безпеки.

Потенціал системи економічної безпеки підприємства як об'єкт оцінювання має номінальний характер. Мається на увазі, що ресурси, які складають потенціал, є реальними — такі ресурси можна побачити, порахувати, чітко відрізнити один від іншого. Але потенціал системи економічної безпеки не можна «побачити», його не можна «торкнутися». Тобто він не є відчутним, хоча об'єктивно його існування заперечень не викликає. Номінальний характер потенціалу системи економічної безпеки підприємства ускладнює його оцінювання, оскільки унеможливує використання окремих методів оцінки й робить отримувану оцінку дещо «відірваною» від природи реальних ресурсів підприємства.

Потенціал системи економічної безпеки підприємства є динамічним, він змінюється у часі, що додатково ускладнює його оцінювання, або, принаймні, робить доцільною його оцінку у різні періоди часу. Окремі ресурси підприємства — кадрові, матеріальні, фінансові тощо — є менш динамічними, та за рахунок простоти вимірювання в цілому такі окремі ресурси відносно легко оцінити. Потенціал системи економічної

безпеки підприємства не тільки не є наочним, але й ще може змінюватися у часі як за рахунок зміни самих ресурсів підприємства, його окремих можливостей, так і за рахунок виникнення окремих загроз та негативних тенденцій у зовнішньому середовищі підприємства.

Номінальний характер потенціалу системи економічної безпеки підприємства, його комплексний зміст зумовлюють однією з особливостей такого потенціалу як об'єкта оцінювання відсутність матеріальної форми. Попри те, що ресурси, які входять до складу потенціалу системи економічної безпеки підприємства, принаймні їхня частина, абсолютно точно є матеріальними, такий потенціал в цілому як цілісний об'єкт матеріальної форми не має. Це не робить його оцінювання неможливим, але ускладнює таке оцінювання, бо традиційно оцінювати об'єкти або характеристики номінального змісту, які не мають матеріальної форми, складніше, ніж об'єкти з матеріальним виразом (наприклад, трудові ресурси), або хоча б характеристики, для яких можна використати розрахунковий метод (прибутковість, ліквідність тощо).

Особливістю потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання є варіативність його формалізації. Відповідний потенціал існує, він визнається як об'єкт оцінювання. Водночас єдиний підхід щодо його формалізації відсутній — склад та структура такого потенціалу можуть істотно варіювати, що значним чином впливатиме і на оцінювання такого потенціалу, і на управлінські дії щодо нього. Крім того, частина відповідного потенціалу не має матеріальної форми, що також ускладнюватиме і його оцінювання, і моніторинг результатів здійснення управлінського впливу.

Особливістю потенціалу системи економічної безпеки підприємства є його обмежена субституційність елементів. Традиційно для будь-якої системи існує певна субституційність використовуваних елементів. Наприклад, для економічної системи традиційно є субституційність праці та капіталу: надлишок одного ресурсу можна до певної межі компенсувати іншим; у енергетичній системі нестачу одного паливного ресурсу можна максимально компенсувати іншим тощо. Але для потенціалу системи економічної безпеки підприємства така субституційність є обмеженою — і саме елемент, який є у найменшому обсязі, буде обмежувати вплив такого потенціалу.

На відміну від багатьох інших економічних систем, для потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання необхідною є компліментарність елементів — елементи відповідного потенціалу мають не просто бути у наявності, вони мають доповнювати один іншого у створенні функціональності такого потенціалу. Важливим для відповідного потенціалу є сукупний вплив всіх його елементів, який напряму залежить від узгодженості таких елементів між собою, міри того, як вони всі разом створюють необхідний ефект. Просто достатності одних елементів, навіть їхньої надмірності за умови відсутності інших елементів недостатньо для створення необхідного ефекту. Більш того, наявність не узгоджених між собою елементів також не дозволить забезпечити ефект використання потенціалу системи економічної безпеки підприємства.

Під час оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства варто враховувати, що окремі оцінки можуть бути суб'єктивними. Через те, що певні елементи відповідного потенціалу не мають матеріальної форми, використовувати вимірювання або кількісне оцінювання може бути надто складним. Більш того, елементи, які входять до потенціалу системи економічної безпеки підприємства, мають різну природу. Тож використовувати однакові методи кількісного оцінювання для всіх елементів потенціалу системи економічної безпеки підприємства неможливо. Тому з метою подолання різної розмірності та природи елементів потенціалу системи економічної безпеки підприємства можливим та доцільним є використання методів експертного оцінювання, оцінювання за описовими ознаками тощо. Попри те, що таким методам властива певна суб'єктивність оцінювання, використання таких методів стосовно потенціалу системи економічної безпеки підприємства може бути виправданим, заважаючи на природу об'єкта оцінки.

Для оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства характерна інструментальна мультिवаріантність. Відповідне завдання може бути вирішене за допомогою різних інструментів. Теоретично для оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства можна використати методи експертного опитування, оцінку за проявами ознак, нечітку логіку, кореляційно-регресійні моделі множинної кореляції тощо. Кожному з можливих для оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства інструментів властиві свої переваги та недоліки, кожен з них має свої обмеження. Але для проведення відповідного оцінювання важливо, що для нього можуть бути використані різні інструменти, і використання кожного з них є рівноможливим.

Для потенціалу системи економічної безпеки підприємства як феномену системного характеру характерна емерджентність, яка зводиться до того, що система є більшим, ніж просто сума її елементів. Емерджентність виникає через наявність зв'язків між елементами системи, компліментарність таких елементів тощо. Потенціал системи економічної безпеки підприємства, звичайно, варто оцінювати з позиції елементів, які входять до його складу, але при цьому враховувати й цілісний характер такого потенціалу, наявність функціональності, що залежить від складу елементів, але не зводиться до їхньої суми.

Нарешті, особливістю потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання є необхідність врахування впливу зовнішнього середовища. Економічну безпеку підприємства не можна розглядати у відриві від стану зовнішнього середовища підприємства, оскільки той самий стан ресурсів підприємства та його можливостей може бути достатнім для забезпечення економічної безпеки підприємства

за одного рівня ризиків та загроз у зовнішньому середовищі підприємства та недостатнім — за іншого. З цієї позиції дієвість системи економічної безпеки підприємства є не абсолютною, а порівняльною — наскільки стан, склад та функціональність системи економічної безпеки підприємства є достатніми для забезпечення його економічної безпеки за наявних умов зовнішнього середовища. Відповідно, і потенціал системи економічної безпеки підприємства також має оцінюватися з урахуванням стану зовнішнього середовища підприємства: за різного стану зовнішнього середовища той самий рівень ресурсів та можливостей підприємства передбачатиме різну оцінку потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Тому під час оцінювання відповідного потенціалу слід врахувати не тільки наявні ресурси та можливості підприємства, але й наявний рівень загроз у зовнішньому середовищі.

Встановлення особливостей потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкту оцінювання є необхідним, але недостатнім кроком щодо такого оцінювання. Інтерес представляє чітке окреслення вимог щодо оцінки потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Такі вимоги та їхня інтерпретація подані у табл. 1.

Таблиця 1

Вимоги до оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства
(запропоновано автором)

Вимоги	Зміст вимог
Законність	Використовувана інформація з метою оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства та оцінні процедури відповідають вимогам чинного законодавства, у тому числі законодавства щодо захисту комерційної таємниці та захисту персональних даних
Доступність первинної інформації	Вся інформація, необхідна для проміжних та підсумкових процедур з метою оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства, може бути отримана з відкритих джерел, не є закритою, секретною, є принципово доступною для керівників та власників підприємства
Універсальність	Оцінний інструмент може бути використаний та має дозволяти отримати надійні результати незалежно від розміру, галузевої приналежності, територіального розташування та інших характеристик підприємства
Наочність результатів	Результати оцінювання мають бути представлені у наочній зрозумілій для інтерпретації формі
Готовність до використання	Інструмент оцінювання є готовим для використання, не потребує якихось допрацювань, доповнень
Простота та однозначність інтерпретації результатів	Отримані результати оцінювання можуть бути порівняно легко та просто без додаткових процедур поза межами оцінювання інтерпретовані та зрозумілі для подальшого їхнього використання в управлінні підприємством та забезпеченні його економічної безпеки
Відсутність потреби високої кваліфікації суб'єкта оцінювання	Оцінний інструмент не потребує обов'язкової високої кваліфікації користувача під час свого використання та у ході інтерпретації отримуваних результатів. Навіть користувачі із середньою кваліфікацією мають можливість результативно використовувати інструмент, отримувати цінні та легко інтерпретовані результати
Невисока трудоемність оцінювальних процедур	Оцінювальні процедури з використанням сформованого інструменту не є трудомісткими, вони можуть бути проведені у розумний час із залученням обмеженої кількості трудових ресурсів без їхнього відволікання від здійснення основних завдань та функцій
Порівнюваність	Результати оцінювання є порівнюваними у часі та щодо різних об'єктів оцінювання
Економічність	Економічна корисність від використання результатів оцінювання є вищою за витрати, що є необхідними для нього
Корисність	Використання результатів оцінювання має принести конкретний позитивний ефект в управлінні підприємством
Наявність суб'єкта оцінки	Проведення оцінювання має здійснюватися конкретним уповноваженим суб'єктом у системі управління підприємством
Цільовий характер оцінювання	Оцінювання має проводитися із певною заздалегідь встановленою метою в управлінні підприємством
Обмеженість у часі	Результати оцінювання можуть бути отримані протягом виправданого розумного часу, тривалість якого не знецінює корисність таких результатів
Розрізнованість результатів	Два відносно різні набори вхідних даних мають приводити до формування двох істотно розрізнованих результатів оцінювання.

Всі вимоги до оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства сформовані, виходячи з того, що основним суб'єктом оцінювання такого потенціалу будуть керівники та власники підприємства, як основні особи, хто є напряму зацікавленими у забезпеченні економічної безпеки підприємства та має достатні повноваження, щоб за рахунок ухвалення управлінських рішень та напрямів використання ресурсів вплинути на формування та зміцнення такої економічної безпеки. Втім, коло користувачів результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства є ширшим.

Будь-яке оцінювання завжди проводиться в контексті використання його результатів певними зацікавленими особами для формування певних висновків, рекомендацій, ухвалення управлінських рішень тощо. Такі зацікавлені особи можуть бути представлені фізичними особами, які мають певні стосунки з підприємством, або юридичними особами. Зацікавлені особи можуть мати різні інтереси, але їх об'єднує те, що кожна з таких осіб для дотримання своїх інтересів має високу зацікавленість щодо результатів оцінювання.

Оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства також відповідає всім заявленим особливостям щодо використання його результатів зацікавленими особами — користувачами результатів оцінки. Користувачі результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства подано на рис. 3.

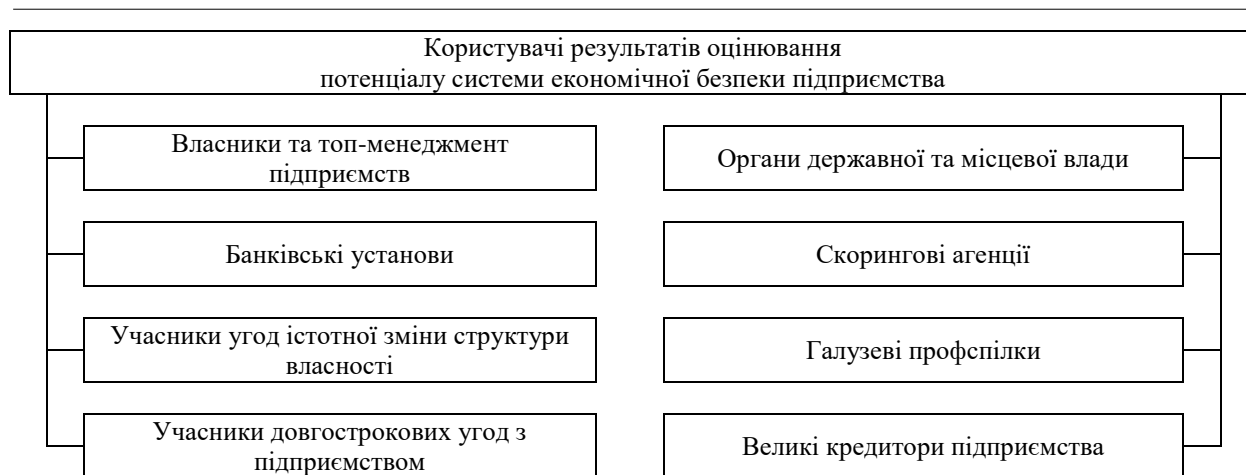

Рис. 3. Користувачі результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства (запропоновано автором)

Зацікавленість кожного з користувачів результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства випливає з його принципових інтересів щодо підприємства.

Так, власники та топ-менеджмент підприємств зацікавлені у довгостроковому функціонуванні підприємства за умов формування ним економічної вигоди у різних формах. Органи державної та місцевої влади зацікавлені, у першу чергу, у соціальній стабільності, низькому безробітті, формуванні добробуту населення. Але такий прямий інтерес породжує опосередковану зацікавленість щодо потенціалу системи економічної безпеки для підприємств, які працюють на певній території, спроможності таких підприємств працювати попри загрози та негативний вплив зовнішнього середовища. Поганий фінансовий стан і банкрутство малого підприємства — це здебільшого проблема його власників; але проблеми діяльності та потенційне банкрутство великого підприємства — це ще і проблема для значної кількості (іноді – тисяч) працівників, членів їхніх родин, а тому — і для органів місцевої, а іноді й центральної влади.

Банківські установи прямої зацікавленості у тривалому функціонуванні підприємств не мають, але зацікавлені у поверненні виданих кредитів. Тому вони теж входять до складу користувачів результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Фінансові показники діяльності підприємства — необхідне, але недостатнє підґрунтя для висновків про спроможність підприємства повернути кредити навіть у середньостроковому періоді. Розуміння потенціалу системи економічної безпеки підприємства для банку не замінює глибокого аналізу фінансових показників, але слугує на користь оцінювання спроможності підприємства продовжувати діяльність за умов актуалізації загроз різної природи. Аналогічний інтерес щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства мають великі кредитори (за умовами лізингу, довгострокових проектів, револьверних платежів тощо), які є зацікавленими у платоспроможності підприємства навіть за наявності негативного впливу зовнішнього середовища, актуалізації певних загроз тощо.

Специфічним користувачем результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства є скорингові агенції — спеціалізовані установи, які здійснюють оцінку інших підприємств, частіше за все, на предмет погашення їхніх зобов'язань та надають певний рейтинг. Скорингові агенції прямої матеріальної зацікавленості у результатах діяльності підприємства, рівні його економічної безпеки не мають, але оцінку потенціалу системи економічної безпеки підприємства скорингові агенції можуть використовувати під час визначення кредитного рейтингу підприємств у середньо- та довгостроковому періоді. По-перше, минулі фінансові результати точно не є гарантією майбутніх, по-друге, за однакових умов підприємство із значним потенціалом системи економічної безпеки демонструватиме кращі та більш сталі фінансові результати, ніж підприємство з низьким аналогічним потенціалом. Сам по собі потенціал системи економічної безпеки підприємства не гарантує формування фінансових результатів у майбутньому. Але такий потенціал є передумовою довгострокового функціонування підприємства, його можливості долати ризики та загрози та здійснювати діяльність навіть за несприятливих умов.

Схожий на інтерес банків та великих контрагентів щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства мають учасники довгострокових угод з підприємством. Відносини довгострокового партнерства (3–5 років та більше) передбачають спроможність підприємства виконувати взяті на себе робочі зобов'язання, а тому для їхнього виконання необхідною умовою є достатньо висока економічна безпека самого підприємства. І партнери за довгостроковим партнерством, навіть якщо отримують від підприємства не фінансові кошти, а самі є платниками на користь підприємства за створену продукцію, зроблену роботу тощо, дуже зацікавлені у стабільній діяльності підприємства, попри виникнення та актуалізацію ризиків у його діяльності. У такій ситуації інформація щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства може бути для них дуже корисна.

Зацікавленість у довгострокових результатах підприємства є справедливою щодо угод зміни структури власності, причому не обов'язково у формі злиттів-поглинань, а можливо просто у формі суттєвих змін власності. Фінансові показники діяльності підприємства для таких угод характеризують тільки минулу діяльність підприємства, але не можуть розглядатися як підтвердження результатів його майбутньої діяльності. За таких умов інформація про потенціал системи економічної безпеки підприємства дозволяє доповнити фінансові показники та зробити висновок щодо спроможності підприємства зберігати свою діяльність у разі погіршення стану зовнішнього середовища, актуалізації певних загроз тощо. За однакових умов підприємство із значним потенціалом системи економічної безпеки є більш привабливим учасником для проведення операцій злиттів-поглинань.

Нарешті, певний інтерес щодо використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства мають галузеві профспілки. В Україні, на жаль, профспілки не стали вагомим учасником ринкових відносин, і їхній реальний вплив на стосунки роботодавців та працівників, захист прав працівників є доволі обмежений [24, 25]. Але профспілки також є, або принаймні, можуть бути користувачами результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства з позиції моніторингу стабільності діяльності підприємств як роботодавців. Профспілки не мають прямого інтересу щодо фінансової спроможності підприємств, але зацікавлені у їхньому довгостроковому функціонуванні як роботодавців та фінансовій можливості своєчасно та у повному обсязі виплачувати заробітну плату найманим працівникам. Будь-яке підприємство з низьким потенціалом системи економічної безпеки підприємства, незважаючи на поточні фінансові результати, навіть у середньостроковому періоді може стикнутися з значним погіршенням свого фінансового стану внаслідок актуалізації загроз. Одним з наслідків цього, який є безпосередньо важливим для профспілок, є вимушене звільнення працівників, скорочення заробітної плати, аж до збанкрутіння підприємства. Тому профспілки також мають певний інтерес до питання потенціалу системи економічної безпеки підприємства і зацікавлені у результатах його оцінювання.

Зміст оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства має визначитися з урахуванням напрямів використання його результатів, які подано на рис. 4.

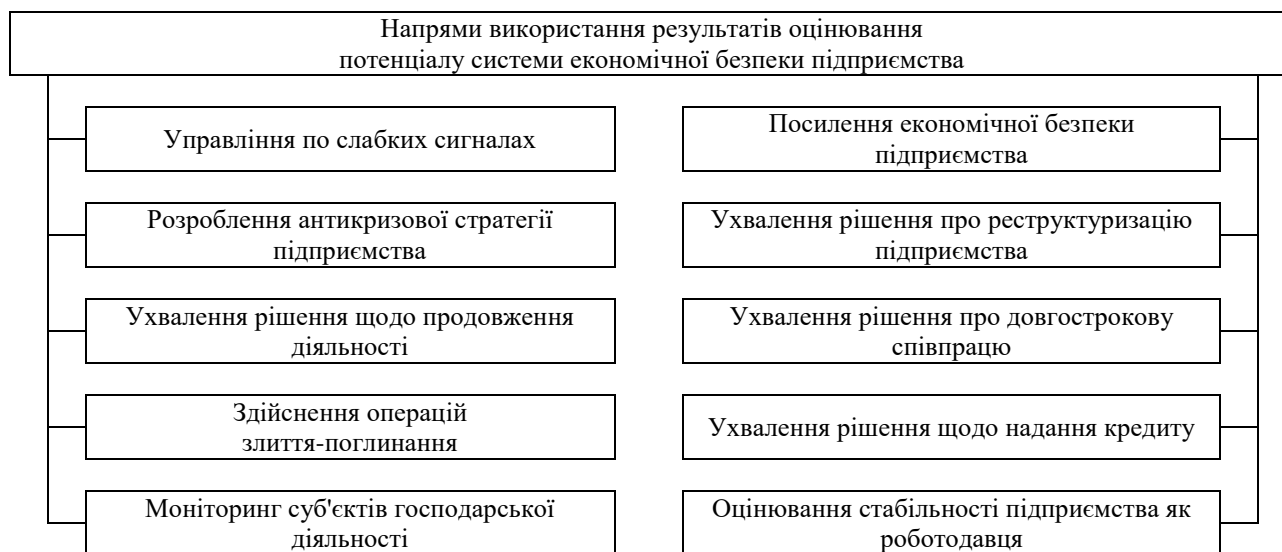

Рис. 4. Напрями використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства (запропоновано автором)

Очевидно, що результати оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства можуть бути використані для управління по слабких сигналах. Послаблення відповідного потенціалу, зменшення ресурсів та/або можливостей підприємства, що входять до його складу, вже можуть розглядатися як вагомні слабкі сигнали ймовірного погіршення стану підприємства у майбутньому, які потребують реагування. Так само інформація про потенціал системи економічної безпеки підприємства є важливою для посилення економічної безпеки підприємства шляхом нарощування використовуваних ресурсів та можливостей підприємства.

У контексті стратегічного управління підприємством інформація про потенціал системи економічної безпеки підприємства є корисною для розроблення антикризової стратегії підприємства, якщо на момент оцінювання підприємство перебувало у стані кризи або у передкризовому стані. Аналогічно, у разі аналізу альтернатив рішення про реструктуризацію підприємства інформація щодо рівня потенціалу системи економічної безпеки підприємства є важливою для ухвалення такого рішення — наскільки доцільно залишати поточні організаційні засади функціонування підприємства, або поточний рівень потенціалу системи економічної безпеки підприємства більш доцільним робить реструктуризацію такого підприємства.

За певних критичних умов діяльності підприємства, коли розглядається рішення про можливе припинення його діяльності через незадовільні фінансові результати, високий рівень невизначеності або прямих ризиків та загроз у зовнішньому середовищі підприємства, результати оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства можуть бути корисними для ухвалення рішення щодо продовження діяльності або відмови від такої діяльності й припинення існування підприємства. Логіка ухвалення такого рішення є простою: якщо поточні фінансові результати підприємства є незадовільними на фоні значних ризиків та загроз у зовнішньому середовищі підприємства, але потенціал системи економічної безпеки підприємства є достатньо високим, то це означає, що підприємство має хоча б можливість подолати наявні ризики та загрози та продовжити свою діяльність, можливо у майбутньому покращити свої фінансові результати. Але якщо на фоні значних ризиків та загроз у зовнішньому середовищі підприємства потенціал системи його економічної безпеки є низьким, то, можливо, дійсно своєчасне ухвалення рішення щодо припинення діяльності є не найгіршим вибором для підприємства, адже підприємство через низький рівень потенціалу системи економічної безпеки підприємства може бути неспроможним подолати наявні ризики та загрози.

Всі названі напрями використання інформації за результатами оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства є актуальними на рівні керівництва та власників підприємства, є важливими для ухвалення управлінських рішень для існування підприємства, але певні напрями використання зазначеної інформації є актуальними й поза межами підприємства. Наприклад, для контрагентів підприємства важливим є ухвалення рішення про довгострокову співпрацю — для такого рішення мають бути аргументи, що підприємство зможе виконувати свої домовленості та зобов'язання, причому незалежно або з позиції виробництва та продажу певної продукції, або з позиції купівлі та її споживання. І наявність потужного потенціалу системи економічної безпеки підприємства свідчатиме на користь такої спроможності з боку підприємства.

Специфічним видом взаємодії між підприємствами є здійснення операцій злиття-поглинання. Проведення таких операцій з підприємством за наявності його згоди або без неї також буде враховувати рівень потенціалу системи економічної безпеки підприємства. Потужний потенціал свідчить про привабливість партнера для добровільних угод злиття-поглинання та достатній рівень його захисту у разі спроб недружнього поглинання. І навпаки, слабкий потенціал системи економічної безпеки підприємства за інших однакових умов зменшує привабливість підприємства для добровільних операцій злиття-поглинання.

Для фінансових установ, зокрема банків та лізингових компаній, інформація щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства може бути корисною з позиції ухвалення рішення про надання фінансового або комерційного кредиту. Традиційно використовувані фінансові показники підприємства свідчать про успішність його минулої діяльності, але точно не можуть розглядатися як гарантія майбутніх результатів. Водночас, у разі довгострокових банківських кредитів або тривалих лізингових контрактів партнер підприємства буде зацікавленим у спроможності підприємства долати загрози та ризики з боку зовнішнього середовища, як передумові тривалого функціонування. А саме таку спроможність забезпечує міцний потенціал системи економічної безпеки підприємства.

Навіть у разі відсутності прямої матеріальної або управлінської зацікавленості у результатах діяльності підприємства певні треті особи можуть бути зацікавлені у інформації щодо підприємства та перспектив його діяльності, у тому числі його оцінюванні як роботодавця. Такими третіми особами можуть бути незалежні моніторингові суб'єкти, органи влади, рейтингові агенції, аналітичні агенції тощо. Щодо інформації про підприємство як стабільного роботодавця, то у такій інформації зацікавлені профспілки, члени колективу підприємства, незалежні аналітичні агенції тощо. За таких умов інформація про потенціал системи економічної безпеки підприємства є корисною для оцінювання довгострокових перспектив функціонування підприємства.

Для кожного з виділених користувачів інформації щодо потенціалу системи економічної безпеки підприємства (рис. 3) є актуальними свої напрями використання відповідної інформації (рис. 4). Зацікавленість кожного з виділених користувачів щодо кожного з напрямків інформації розглянута у табл. 2.

Примітка до табл. 2: позначка «V» на перетинанні користувача інформації та напрямку використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства означає, що для відповідного користувача такий напрям використання результатів оцінювання є актуальним.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, до складу розглянутих засад оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства включено особливості об'єкта оцінювання, вимоги до оцінювання, користувачів результатів оцінювання та напрями використання результатів оцінювання.

Особливостями потенціалу системи економічної безпеки підприємства як об'єкта оцінювання є наявність, комплексний зміст, номінальний характер, динамічність, відсутність матеріальної форми, варіативність формалізації, обмежена субституційність елементів, можлива суб'єктивність оцінювання,

необхідна компліментарність елементів, інструментальна мультिवаріантність, емерджентність та залежність від зовнішнього середовища.

Таблиця 2

Використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства користувачами інформації (запропоновано автором)

Користувачі інформації	Напрями використання результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства									
	Управління по слабких сигналах	Посилення економічної безпеки підприємства	Розроблення антикризової стратегії підприємства	Ухвалення рішення про реструктуризацію підприємств	Ухвалення рішення щодо продовження діяльності	Ухвалення рішення про довгострокову співпрацю	Здійснення операцій злиття-поглинання	Ухвалення рішення про надання кредиту	Моніторинг суб'єктів господарської діяльності	Оцінювання стабільності підприємства як роботодавця
Власники та топ-менеджмент підприємств	✓	✓	✓	✓	✓		✓			
Органи державної та місцевої влади						✓			✓	✓
Банківські установи						✓		✓	✓	
Скорингові агенції									✓	
Учасники угод істотної зміни структури власності				✓		✓	✓		✓	
Галузеві профспілки									✓	✓
Учасники довгострокових угод з підприємством						✓	✓		✓	
Великі кредитори підприємства						✓	✓	✓	✓	

Запропонованими вимогами до оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства визначено такі: законність, доступність первинної інформації, універсальність, наочність результатів, готовність до використання, простота та однозначність інтерпретації результатів, відсутність потреби високої кваліфікації суб'єкта оцінювання, невисока трудоемність оцінювальних процедур, порівнюваність, економічність, корисність, наявність суб'єкта оцінки, цільовий характер оцінювання, обмеженість у часі, розрізнованість результатів. Для кожної з таких вимог розкрито її зміст.

Для забезпечення цільового характеру оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства окреслено користувачів результатів такого оцінювання. До складу таких користувачів увійшли власники та топ-менеджмент підприємств, органи державної та місцевої влади, банківські установи, скорингові агенції, учасники угод істотної зміни структури власності, галузеві профспілки, учасники довгострокових угод з підприємством та великі кредитори підприємства.

З метою забезпечення практичної корисності результатів оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства визначено напрями використання його результатів. Такими напрямами є управління по слабких сигналах, посилення економічної безпеки підприємства, розроблення антикризової стратегії підприємства, ухвалення рішення про реструктуризацію підприємств, ухвалення рішення щодо продовження діяльності, ухвалення рішення про довгострокову співпрацю, здійснення операцій злиття-поглинання, ухвалення рішення про надання кредиту, моніторинг суб'єктів господарської діяльності, оцінювання стабільності підприємства як роботодавця.

Перспективами подальших досліджень у напрямі оцінювання потенціалу системи економічної безпеки підприємства мають стати вибір або формування необхідних інструментів оцінювання, побудова оцінювальної моделі та безпосередньо проведення оцінювання потенціалу системи економічної безпеки вітчизняних підприємств з формуванням пропозицій щодо зміцнення такого потенціалу.

Література

1. Lax L. Potent Enterprise: A Narrative of the Potential Enterprise Newsletter: Philosophical Management, Ethical Business And a Better World. Lincoln, NE: iUniverse, 2006. 160 p.
2. Savall Y., Zardet V., Bonnet M. Releasing the untapped Potential of Enterprises through socio-economic Management. Geneva: International Labor Organization, 2008. 180 p.
3. Шинкаренко В., Криворучко О. Сучасне розуміння потенціалу підприємства. Економіка транспортного комплексу. 2011. Випуск 18. С. 47–58.
4. Бугай В. З., Горбунова А. В., Ключова Ю. В. Теоретичні основи формування потенціалу підприємства. Вісник запорізького національного університету. 2011. №1(9). С. 27–33.
5. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Діагностика потенціалу підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. №1. С. 155–166.
6. Ждан О. М. Економічне обґрунтування терміну «потенціал підприємства». Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.3. С. 139–142.
7. Гончар О. І., Галкіна Ю. Г. Еволюція категорії «потенціал підприємства» та її роль в економічних дослідженнях. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5. Т. 3. С. 245–247.
8. Волот О. І., Дякова В. В. Економічний потенціал підприємства: сутність та структура. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 листопада 2017 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 147–149.
9. Ажаман І. А., Жидков О. І. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 22–25.
10. Левченко Н. М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 2. С. 114–117.
11. Ковальчук Н. Оцінка фінансового потенціалу підприємства. Економіка та суспільство. 2021. № 34. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1001>
12. Карюк В. І. Методичний підхід до оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 5 (131). С. 176–182.
13. Єфімова С. А., Грицько Т. В. Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства сфери послуг. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. Т. 23. № 5. С. 30–37.
14. Маслак О. І., Квятковська Л. А. Основні етапи оцінювання стратегічного потенціалу підприємства. Регіональна економіка. 2012. № 1(63). С. 91–97.
15. Ладонько Л. С., Ганжа М. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та оцінка. Науковий вісник Полісся. 2015. Вип. 2. С. 109–114.
16. Гаєвська Л. М., Чернова О. В. Виробничий потенціал – основа розвитку підприємства. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування. 2011. № 55(1). С. 184–185.
17. Толпежников Р. О. Методика оцінювання виробничого потенціалу підприємства. Економіка і регіон. 2012. №6. С. 102–106.
18. Лук'янихін В. О. Потенціал системи управління та персонал сучасної організації. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2004. №9(68). С. 42–51.
19. Чернобай Л. І., Кишеня П. Б. Інноваційний потенціал системи управління: структура і принципи формування. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 4(725). С. 398–405.
20. Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства. Електронний навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. 75 с.
21. Зось-Кіор М. В., Дячков Д. В., Павлик Р. В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, принципи, сутність. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. №5 (110). С. 103–109.
22. Сухоруков А. І., Мошенський З. С., Петрук О. М. Національна економічна безпека: навч. посібник. Житомир: Рута, 2010. 383 с.
23. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект: Навч. посібник. К.: Атіка, 2005. 432 с.
24. Осовий Г. Профспілковий рух в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник АПСВТ. 2018. Вип. 1. С. 76–85.
25. Чурпіта Г., Кирдан Б., Петровський А. Правовий статус професійних спілок в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2024. №3(31). С. 253–263.

References

1. Lax L. Potent Enterprise: A Narrative of the Potential Enterprise Newsletter: Philosophical Management, Ethical Business And a Better World. Lincoln, NE: iUniverse, 2006. 160 p.
2. Savall Y., Zardet V., Bonnet M. Releasing the untapped Potential of Enterprises through socio-economic Management. Geneva: International Labour Organization, 2008. 180 p.

-
3. Shynkarenko V., Kryvoruchko O. Suchasne rozuminnia potentsialu pidpriemstva. *Ekonomika transportnoho kompleksu*. 2011. Vypusk 18. S. 47–58.
  4. Buhai V. Z., Horbunova A. V., Kliuieva Yu. V. Teoretychni osnovy formuvannia potentsialu pidpriemstva. *Visnyk zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2011. №1(9). S. 27–33.
  5. Kuzmin O. Ye., Melnyk O. H. Diahnostyka potentsialu pidpriemstva. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. 2011. №1. S. 155–166.
  6. Zhdan O. M. Ekonomichne obruntuвання terminu «potentsial pidpriemstva». *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2010. Vyp. 20.3. S. 139–142.
  7. Honchar O. I., Halkina Yu. H. Evoliutsiia katehorii «potentsial pidpriemstva» ta yii rol v ekonomichnykh doslidzhenniakh. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 2009. № 5. T. 3. C. 245–247.
  8. Volot O. I., Diakova V. V. Ekonomichnyi potentsial pidpriemstva: sutnist ta struktura. *Bukhhalterskyi oblik, opodatkuвання, analiz i audyt: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku : materialy tez dop. III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Chernihiv, 27 lystopada 2017 r.)*. Chernihiv: ChNTU, 2017. S. 147–149.
  9. Azhaman I. A., Zhydkov O. I. Sutnist ta struktura ekonomichnoho potentsialu pidpriemstva. *Ekonomika ta derzhava*. 2018. № 4. S. 22–25.
  10. Levchenko N. M. Finansovyi potentsial pidpriemstva: sutnist ta pidkhody do diahnostryky. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2012. № 2. S. 114–117.
  11. Kovalchuk N. Otsinka finansovoho potentsialu pidpriemstva. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2021. № 34. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1001>
  12. Kariuk V. I. Metodychni pidkhidy do otsiniuvannia innovatsiinoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2012. № 5 (131). S. 176–182.
  13. Yefimova S. A., Hryenko T. V. Metodychni pidkhody do otsinky innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva sfery posluh. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Menedzhment innovatsii*. 2015. T. 23. № 5. S. 30–37.
  14. Maslak O. I., Kviatkovska L. A. Osnovni etapy otsiniuvannia stratehichnoho potentsialu pidpriemstva. *Rehionalna ekonomika*. 2012. № 1(63). S. 91–97.
  15. Ladonko L. S., Hanzha M. V. Stratehichnyi potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka. *Naukovyi visnyk Polissia*. 2015. Vyp. 2. S. 109–114.
  16. Haievska L. M., Chernova O. V. Vyrobnychyi potentsial – osnova rozvytku pidpriemstva. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. 2011. № 55(1). S. 184–185.
  17. Tolpezhnikov R. O. Metodyka otsiniuvannia vyrobnchoho potentsialu pidpriemstva. *Ekonomika i rehion*. 2012. №6. S. 102–106.
  18. Lukianykhin V. O. Potentsial systemy upravlinnia ta personal suchasnoi orhanizatsii. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomika*. 2004. №9(68). S. 42–51.
  19. Chernobai L. I., Kyshenia P. B. Innovatsiinyi potentsial systemy upravlinnia: struktura i pryntsypy formuvannia. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. 2012. № 4(725). S. 398–405.
  20. Nebava M. I., Mironova Yu. V. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva. *Elektronnyi navchalnyi posibnyk*. Vinnytsia: VNTU, 2017. 75 s.
  21. Zos-Kior M. V., Diachkov D. V., Pavlyk R. V. Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: poniattia, pryntsypy, sutnist. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. 2019. №5 (110). S. 103–109.
  22. Sukhorukov A. I., Moshenskyi Z. S., Petruk O. M. Natsionalna ekonomichna bezpeka: navch. posibnyk. *Zhytomyr: Ruta*, 2010. 383 s.
  23. Kamlyk M. I. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti: ekonomiko-pravovyi aspekt: Navch. posibnyk. K.: Atika, 2005. 432 s.
  24. Osovyi H. Profspilkovyi rukh v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. *Visnyk APSVT*. 2018. Vyp. 1. S. 76–85.
  25. Churpita H., Kyrdan B., Petrovskyi A. Pravovyi status profesiinykh spilok v Ukraini. *Nauka i tekhnika sohodni*. 2024. №3(31). S. 253–263.